

OBSAH

Meditace o první filosofii

Dopis Sorbonně	9
Předmluva ke čtenáři	15
Shrnutí šesti následujících meditací	18
I. Meditace	
<i>O tom, co lze uvést v pochybnost</i>	22
II. Meditace	
<i>O přirozenosti lidské mysli: o tom, že je známější než tělo</i>	27
III. Meditace	
<i>O Bohu, o tom, že existuje</i>	35
IV. Meditace	
<i>O pravdivém a nepravdivém</i>	51
V. Meditace	
<i>O esenci materiálních věcí; a opět o tom, že Bůh existuje</i>	59
VI. Meditace	
<i>O existenci materiálních věcí a o reálné odlišnosti mysli od těla</i>	65

Námítky několika učených mužů k předchozím meditacím s autorovými odpověďmi

První námítky	83
Odpověď autora na První námítky	92
Druhé námítky	107
Odpověď na Druhé námítky	114

Úsudky prokazující existenci Boha a odlišnost duše od těla, rozvržené podle geometrických zásad	138
Třetí námitky a autorovy odpovědi	146
Čtvrté námitky	170
Odpověď na Čtvrté námitky	191
Páté námitky	222
Autorova odpověď na Páté námitky	291
Šesté námitky	321
Odpověď na Šesté námitky	329
Sedmé námitky s poznámkami autora čili Rozprava o první filosofii	347

Dodatky

Dopis otci Dinetovi	433
Dopis Clerselierovi	460
Poznámky k jednomu Letáku	469
Hyperaspistovy námitky	490
Descartova odpověď Hyperaspistovi	502
Korespondence René Descarta s Antoinem Arnauldem čili Druhé Arnauldovy námitky	512
Arnauld Descartovi	512
Descartes pro Arnaulda	518
Arnauld Descartovi	520
Descartes pro Arnaulda	523
<i>Seznam citované literatury</i>	527
<i>Rejstřík</i>	529
<i>Ediční poznámka</i>	534

Meditace o první filosofii

NEJMOUDŘEJŠÍM A NEJSLOVUTNĚJŠÍM MUŽŮM
SVATÉ THEOLOGICKÉ FAKULTY PAŘÍŽSKÉ,
DĚKANOVÍ A DOKTORŮM
POSÍLÁ POZDRAV RENÉ DESCARTES.¹

K tomu, abych vám předložil tento spis, mne vede tak dobrá pohnut- VII,1
ka – a i vy, jak pevně doufám, poté, co pochopíte, oč mi jde, budete
mít tak dobrou pohnutku, abyste jej přijali pod svou ochranu –, že jej
zde nemohu doporučit lépe, než když krátce řeknu, co jsem v něm
sledoval.

---

¹ *Meditace o první filosofii* vyšly za Descartova života třikrát. Poprvé v Paříži u nakladatele Michela Solyho (jak stojí na titulním listě – „pod znamením fénixe“, spolu s vyobrazením bájného ptáka) v roce 1641 pod názvem *Meditace o první filosofii, v níž se dokazuje existence Boha a nesmrtelnost duše*. První vydání obsahovalo kromě samotného textu *Meditací* ještě šest sad námitek různých autorů, jimž Descartův přítel a korespondenční sekretář Marin Mersenne rozeslal pracovní verze textu.

Podruhé vyšly *Meditace* o rok později v Holandsku ve známém nakladatelství bratří Elzevierů, tentokrát pod změněným názvem *Meditace o první filosofii, v nichž se dokazuje existence Boha a odlišnost lidské duše od těla*. Zde byly ve druhém svazku připojeny ještě námítky jezuita Jeana Bourdina. Descartes pokládal Bourdinovy námítky za projev naprostého nepochopení svého díla a také to dal v odpovědi důrazně najevo. Protože mu však záleželo na posudku jezuitského řádu, jenž měl velký vliv ve školství, kde chtěl uplatnit svá přírodovědná díla jako nové učebnice, připojil ke svým odpovědím na poslední námítky ještě dopis Bourdinovu nadřízenému a svému učiteli ze školy v La Flèche, otci Jacquesovi Dinetovi. Zde

Vždy jsem pokládal dvě otázky, o Bohu a o Duši, za nejpřednější z těch, v nichž má podávat důkazy spíše filosofie než teologie, neboť i když nám věřícím se stačí na základě víry spolehnout, že lidská duše nezaniká s tělem a že Bůh existuje, nevěřící podle všeho jistě nelze přesvědčit o žádném náboženství a téměř o žádné morální ctnosti, pokud jim v těchto dvou otázkách nebudou nejprve podány důkazy přirozeným rozumem – a protože v tomto životě se často větší odměny nabízejí neřestným než ctnostným, málokdo by dával přednost správnému před užitečným, kdyby se nebál Boha

se pokusil svou prudkou reakci poněkud zmírnit a připojil několik smířlivých vysvětlení.

Třetího vydání se *Meditace* dočkaly v roce 1647. Tehdy vyšel pod názvem *Metafyzické meditace René Descarta, týkající se první filosofie, v nichž se dokazuje existence Boha a reálná odlišnost mezi duší a tělem člověka* jejich francouzský překlad od vévody de Luynes, doplněný překladem *Námitek* pořízeným Mersennovým následovníkem na postu Descartova prostředníka s učeným světem, Claudem Clerselierem. Ve třetím vydání došlo k několika podstatným změnám. Francouzština neměla ustálenou odbornou terminologii, a překladatelé proto připojili k textu mnoho drobných dodatků, které měly učinit *Meditace* přístupnějšími. Descartes samozřejmě překlad autorizoval a velmi si ho pochvaloval. Hlavní změnou však bylo vypuštění Bourdinových námitek a dopisu Dinetovi. Descartes se také bránil vydat páté námítky, jež pocházely od Pierra Gassendiho. Nakonec byly vydány s tím, že Descartes jejich překlad nepřehlédl a byly přesunuty až za námítky šesté. Na místě pátých námitek a odpovědí bylo otištěno *Autorovo upozornění ohledně pátých námitek*. Po něm, jak bylo řečeno, následovaly námítky šesté, po nich *Překladatelovo upozornění ohledně pátých námitek pocházejících od pana Gassendiho*, pak samotné námítky a odpovědi a na závěr dopis překladateli Claudi Clerselierovi, v němž Descartes reagoval na Gassendiho spis *Disquisitio metaphysica* (1644), sepsaný jako pokračování polemiky s Descartem v pátých námítkách. Vypuštěna byla také Předmluva ke čtenáři, kterou nahradila předmluva vydavatele francouzského vydání (viz pozn. 5).

Po Descartově smrti se stalo zvykem, alespoň v sedmnáctém století, vydávat dílo v jeho nejrozsáhlejší podobě: tedy se sedmi sadami námitek a dopisem Dinetovi, jak to odpovídá druhému vydání. K tomu se připojoval ještě Descartův dopis rektorovi university v Utrechtu Gisbertu Voetiovi, původně vydaný roku 1643 samostatně, a Descartův drobný polemický spis z roku 1648, *Notae in programma*.

nebo neočekával příští život. A jakkoli je naprosto pravdivé, že je třeba věřit v Boží existenci, protože se o ní učí v Písmu svatém, a naopak je třeba věřit Písmu svatému, neboť je od Boha (protože když víra je dar Boží, zajisté ten, kdo dal milost věřit v něco dalšího, může také dát, abychom věřili, že existuje on sám), nelze to přesto předkládat nevěřícím, poněvadž by soudili, že je to kruh. Navíc, jak jsem si všiml, vy všichni a jiní theologové tvrdíte, že lze Boží existenci dokázat přirozeným rozumem, a dokonce vyvodit z Písma svatého, že jeho poznání je snazší než poznání ledasčeho o stvořených věcech, že je tak snadné, že těm, kdo je nemají, je to třeba dávat za vinu. Je to totiž zřejmé ze slov Moudrosti, kap. 13: *Přece však ani těm nelze odpustiti; neboť jestliže mohli tolik poznati, že uměli svět prozkoumati, jak to, že jeho Pána dříve nenalezli?* A v listu Římanům, kap. 1, se praví, že *nemají výmluvy*. A snad i slova: *Vždyť to, co lze o Bohu poznati, je jim přístupné*, nás upozorňují, že vše, co lze vědět o Bohu, lze ukázat úsudky, které nepocházejí odjinud než z naší mysli samotné. Takže jsem nepokládal za nevhodné zkoumat, jak k tomu dochází a kterak je Bůh poznáván snáze a jistěji než věci světské.

O duši sice mnozí soudili, že nelze snadno zkoumat její přirozenost, a někteří se dokonce odvážili říci, že lidské úsudky přesvědčivě ukazují, že zaniká zároveň s tělem a že k opaku lze dospět pouze vírou – to však na svém osmém zasedání odsuzuje Lateránský koncil konaný za Lva X. a výslovně pověřuje křesťanské filosofy, aby jejich argumenty rozřešili a ze všech sil se snažili prokázat pravdu, takže ani já jsem k tomu neváhal přikročit.²

Dále, ježto vím, že mnozí bezbožníci odmítají věřit, že Bůh existuje, a nechtějí odlišovat lidskou mysl od těla, a to jen z té příčiny, že podle nich tyto dvě věci dosud nikdo nebyl s to dokázat – přestože s nimi nikterak nesouhlasím, ale domnívám se naopak, že téměř všechny úsudky, které byly k těmto otázkám předloženy velkými muži (jsou-li dostatečně chápány), mají sílu důkazu, a že lze sotva podat takové, které by nebyly již dříve objeveny někým jiným –

² Lateránský koncil, konaný r. 1513, odsoudil averroistickou herezi, která popírala osobní nesmrtnost.

mám za to, že ve filosofii nelze vykonat nic užitečnějšího, než jednou důkladně vyhledat nejlepší z nich a vyložit je tak pečlivě a zřetelně, aby napříště bylo všem patrné, že jsou to důkazy. A konečně, poněvadž to ode mne někteří, jimž je známo, že jsem vyvinul metodu k rozřešení libovolných obtíží ve vědách (která sice není nová, protože nic není starší než pravda, ale oni viděli, jak jsem ji nikoli bez úspěchu využil jinde), naléhavě vyžadují, pokládá jsem za svou povinnost o něco se v té věci pokusit.

Vše, co jsem mohl vykonat, je v úplnosti obsaženo v tomto pojednání. Ne že bych v něm usiloval shromáždit všechny různé úsudky, které mohou být nabídnuty jako důkazy – neboť to asi nestojí za námahu, leda snad tam, kde by nebyly žádné dost jisté –, nýbrž jsem vyložil jen ty první a základní tak, abych si mohl dovolit předložit je jako zcela jisté a zřejmé důkazy. A dodal bych také, že <zde nabídnuté úsudky> jsou podle mne takové, že se lidskému duchu neotvírá žádná cesta, jak kdy najít lepší: závažnost mé pohnutky a sláva Boží, k níž se toto vše vztahuje, mne totiž vede k tomu, abych zde o svých <úsudcích> mluvil poněkud volněji, než mám ve zvyku. Ať už je však pokládám za jakkoli jisté a zřejmé, nejsem proto ještě přesvědčen, že jsou pro všechny srozumitelné – nýbrž jako v geometrii Archimédés, Apollónios, Pappos³ a jiní napsali ledacos, co sice všichni mají za zřejmé a jisté (neboť to neob-

³ Matematik Apollónios z Pergy pracoval na svém spisu okolo roku 200 př. Kr. Jeho dílo o kuželosečkách (elipsa, hyperbola a parabola) bylo jedním z podnětů pro Descartovu práci o geometrii. V originále se nám dochovaly pouze první čtyři knihy jeho spisu. Další tři se zachovaly jen v arabském překladu a poslední osmá kniha je známa pouze z Pappova komentáře. Apollóniův komentátor Pappos z Alexandrie byl matematik činný okolo roku 300 po Kr. Právě obecné řešení tzv. Pappova problému je výchozím bodem Descartovy *Geometrie* (1637). (Srv. R. Descartes, *La géométrie*, AT VI, str. 377–387.) Apollónios z Pergy formuloval tento problém pro dvě až čtyři přímky, Pappos jej rozšířil až na šest přímek. Až do Descartem vytvořené analytické geometrie nebylo možné problém zobecnit.

Descartes v *Geometrii* sice řeší problém jen pro čtyři přímky, ale způsobem umožňujícím řešení obecné. Obecně lze problém formulovat takto: Je dáno $2n$ přímek a úkolem je najít množinu bodů, z nichž lze vést k daným přímčkám $2n$ úseček, přičemž součin délek n z nich bude v určitém poměru

sahuje vůbec nic, co by, bráno samostatně, nebylo zcela snadno poznatelné, a nic, v čem by závěry skvěle nenavazovaly na předpoklady), co však chápou jen nemnozí, protože je to poněkud obsáhlé a vyžaduje to velmi pozorného čtenáře, tak (jakkoli se mnou užité úsudky podle mne jistotou a zřejmostí rovnají geometrickým, nebo je dokonce převyšují) se i já obávám, že mé úsudky mnozí nejsou schopni dostatečně vnímat jak proto, že jsou rovněž poněkud obsáhlé a jedny závisejí na druhých, tak především proto, že vyžadují mysl zcela osvobozenou od předsudků, která se snadno vymaní ze svazku se smysly. A na světě zajisté není více způsobilých pro studia metafyzická než geometrická. Rozdíl je dále i v tom, že v geometrii jsou všichni přesvědčeni, že se v ní obvykle nepíše o něčem, co není s jistotou dokázáno, a nezkušení proto častěji hřeší schvalováním nepravdivého, když chtějí vypadat, jako by to chápali, než odmítáním pravdivého. Ve filosofii se však naproti tomu věří, že lze vždy hájit obě protichůdná stanoviska, a málokdo proto zkoumá pravdu a většina si získává pověst nadaných svou odvahou napadat i to nejlepší.

Mé úsudky mohou být jakékoli – protože se však týkají filosofie, nedoufám, že by se mi s nimi podařilo docílit něčeho významného, neposkytnete-li mi svou záštitu.⁴ Ježto v myslích všech panuje o vaší fakultě takové mínění a jméno SORBONNA má takovou autoritu, že nejenže vůbec žádná společnost kromě svatých koncilů nepožívá větší důvěry ve věcech víry, ale ani v lidské filosofii není nikdo pokládán za bystřejšího a spolehlivějšího ani za bezúhonnějšího a moudřejšího ve vynášení úsudků, nepochybuji, že ráčíte-li

k součinu délek n zbývajících. V případě, že se p z úseček překrývá, se jejich délka při hledání poměru umocňuje na p -tou.

Descartes Pappův problém vyřešil už koncem roku 1631, kdy mu jej poprvé předložil Jacob Golius, matematik a orientalista z university v Leidenu. Srv. Descartův dopis Goliovi z ledna 1632, AT I, str. 232–235, a jeho dopis Mersennovi z 5. dubna 1632, AT I, str. 244.

⁴ Descartes uspokojivé schválení Sorbonny nikdy neobdržel. Přesto titulní list prvního vydání *Meditací* obsahoval poznámku, že spis vychází „se schválením doktorů“.

tomuto spisu věnovat takovou péči, že jej *především* opravíte (pamětliv totiž svého lidství a zejména pak své nevědomosti, netvrdím, že se v něm nevyskytují žádné chyby), *dále* že bude vámi samotnými (nebo případně mnou, poté, co obdržím vaše připomínky) doplněno, dokončeno a objasněno to, co schází, co není dostatečně rozvedeno nebo vyžaduje další výklad, a *konečně* že poté, co budou v něm obsažené úsudky, prokazující, že je Bůh a že duše je rozdílná od těla, dovedeny k oné zřetelnosti, k níž snad dovedeny být mohou 6 (totiž aby byly pokládány za naprosto přesné důkazy), to vyhlásíte a veřejně stvrdíte, pak nepochybuji (stane-li se tak), že budou zkrátka z lidských myslí odstraněny všechny chyby, které v těchto otázkách kdy byly. Sama pravda totiž snadno způsobí, že ostatní nadaní a učení lidé váš soud podpoří; <vaše> autorita pak způsobí, že se atheisté, kteří obvykle bývají spíše mudrланší než nadaní či učení, vzdají ducha sporů, a snad budou dokonce sami hájit úsudky, o nichž budou vědět, že je všichni nadaní mají za důkazy, aby se nezdálo, že je nechápou. A konečně, všichni ostatní snadno uvěří tolika svědectvím a na světě již nebude nikoho, kdo by se odvážil zpochybnit buď existenci Boží nebo reálnou odlišnost lidské duše od těla. Díky své jedinečné moudrosti můžete sami ze všech nejlépe ocenit, jak užitečná by tato věc mohla být; a nepřisluší mi, abych vám, kteří jste vždy byli největší oporou katolické církve, zde více doporučoval záležitost Boha a Víry.

PŘEDMLUVA KE ČTENÁŘÍ⁵

Otázek o Bohu a lidské mysli jsem se již krátce dotkl v *Rozpravě 7 o metodě, jak správně vést svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*, vydané francouzsky roku 1637, nikoli však abych je tam pečlivě pojednal, ale jen abych je nakousl a ze soudů čtenářů se poučil, jak tyto otázky pojednat později. Zdály se mi totiž velmi důležité, a tak jsem soudil, že se mají probrat vícekrát než jednou; navíc jdu při jejich vysvětlování cestou tak málo proslapanou a neobvyklou, že by podle mne nebylo užitečné vyučovat ji šíře ve francouzském, kdekomu přístupném spise, aby méně nadaní nemohli věřit, že po ní mají vykročit.

Když jsem tam však požádal všechny, jimž se v mých spisech 8 naskytne něco, co si zaslouží pokárání, aby mne na to laskavě upozornili,⁶ nenašly se k tomu, čeho jsem se v těchto otázkách dotkl, žádné zajímavé námitky vyjma dvou, na něž tu krátce odpovím, ještě než přistoupím k jejich pečlivějšímu vysvětlení.

Za prvé, z toho, že do sebe obrácená lidská mysl nevnímá, že by byla něčím jiným než myslící věcí, prý nevyplývá, že její přirozenost čili *esence* spočívá pouze v tom, že je věc myslící, takže by výraz *pouze* vylučoval vše ostatní, o čem by snad také bylo možno říci, že to patří k přirozenosti duše. Na tuto námitku odpovídám, že jsem to také nechtěl vyloučit v řádu toho, jak se má věc doopravdy (o to mi totiž nešlo), ale výhradně v řádu mého vnímání, tedy v tom smyslu, že nepoznávám vůbec nic, o čem bych věděl, že to patří

⁵ Francouzská verze tuto předmluvu vynechává. Dopisu Sorbonně však předchází předmluva nazvaná „Vydavatel čtenářů“, která však pravděpodobně nepochází od Descarta, nýbrž od vydavatele francouzského vydání Pierra Petita.

⁶ Viz R. Descartes, *Rozprava o metodě*, AT VI, str. 75 n. (čes. překl. str. 53).

k mé esenci, vyjma toho, že jsem věc myslící, čili věc, jež v sobě má schopnost myslet.⁷ Níže ovšem ukážu, jak z toho, že poznávám, že k mé esenci nepatří nic jiného, vyplývá, že k ní také opravdu nic jiného nepatří.

Za druhé, z toho, že v sobě mám ideu věci dokonalejší než já, prý nevyplývá, že je ta idea dokonalejší než já, natož že to, co tato idea reprezentuje, existuje.⁸ Avšak má odpověď zní, že se zde skrývá dvojnásobnost ve výrazu „idea“: lze ji totiž brát buď materiálně, jako úkon chápavosti – a v tomto smyslu o ní nelze říci, že je dokonalejší než já –, nebo předmětně, jako věc reprezentovanou tímto úkonem, která může být dokonalejší než já co do své esence, i kdyby se nepředpokládalo, že existuje vně chápavosti. A níže bude obšírně vyloženo, jak už jen z toho, že je ve mně idea věci dokonalejší než já, vyplývá, že ona věc opravdu existuje.

Kromě toho jsem viděl jakési dva dosti dlouhé spisky, v nichž ale byly napadány ani ne tak mé úsudky o těchto věcech, jako spíše jejich závěry, a to pomocí argumentů převzatých z běžně známých pasáží z ateistů.⁹ Takové argumenty nemohou mít pro ty, kdo chápou mé úsudky, žádnou sílu, a soudy mnohých jsou tak zpozdlé a slabé, že je více přesvědčí dříve přijaté názory, ať jsou jakkoli nepravdivé a nerozumné, než jejich pravdivé a podložené, leč později vyslechnuté vyvrácení, a proto zde na ony argumenty nechci odpovídat, abych je nemusel předtím zmiňovat. A řeknu jen obecně, že to, čím ateisté stále dokola napadají Boží existenci, vždy závisí na tom, že buď Bohu přimýšlejí lidské stavy, nebo žádají pro naše myslí takovou sílu a moudrost, abychom se mohli pokoušet určit a dokonale pojmout vše, co Bůh mohl nebo měl učinit; takže když

⁷ Tamt., str. 32 (čes. překl. str. 26).

⁸ Srv. tamt., str. 34 (čes. překl. str. 27 n.). K termínu „idea“ srv. R. Descartes, Druhé odpovědi, AT VII, str. 160 n. a viz níže, str. 55.

⁹ Šlo o spisky kolující jen v rukopisech, jejichž autoři jsou nejistí. Autorem jednoho z nich byl pravděpodobně Pierre Petit. Srv. Descartův dopis Mersennovi z 28. ledna 1641, AT III, str. 296, ř. 23 nn., a vysvětlení editoři k témuž dopisu, tamt., str. 300.

si zkrátka budeme připomínat, že o svých myslích máme uvažovat jako o konečných a o Bohu jako o neuchopitelném a nekonečném, pak s tím nebudeme mít žádné obtíže.

Nu a poté, co jsem si jednou jakžtakž vyzkoušel soudy lidí, pokračuji zde v pojednávání týchž otázek o Bohu a lidské mysli a zároveň počátků celé první filosofie; ale nečekám potlesk lidu a hojnost čtenářů, naopak nedoporučuji, aby toto pojednání četl někdo jiný než ti, kdo budou moci a chtít vážně se mnou medítovat a odpoutat svou mysl od smyslů a také od všech předsudků – a takových, jak dobře vím, najdu velmi málo. Pokud pak jde o ty, kdo se nevnasnaží dokonale uchopit sled a spojitost mých úsudků a (jak je obvyklejší) zaměří se jen na pitvání jednotlivostí, ti četbou tohoto spisu mnoho nezískají; a byť si snad leckde najdou příležitost ke špičkování, sotva namítnou něco, co by bylo naléhavé nebo co by stálo za odpověď.

Ježto však ani jiným neslibuji, že je hned ve všem uspokojím, ani si nenárokuji, že jsem dokázal předvídat, co vše se někomu může zdát obtížné, vyložím v Meditacích nejprve ty myšlenky, pomocí nichž jsem podle mne došel k jistému a zřejmému poznání pravdy, a vyzkouším tak, zda důvody, jimiž jsem přesvědčil sebe, mohu přesvědčit i jiné. A potom odpovím na námitky několika mužů výtečného nadání a učenosti, jimž byly tyto Meditace před vytištěním zaslány k přezkoumání. Měli totiž dost různých námitek, takže se odvažují doufat, že někomu jinému sotva přijde na mysl něco, přinejmenším něco závažného, čeho by se tito mužové zatím nedotkli. A proto také čtenáře opětovně žádám, aby o Meditacích nevynášeli soud dříve, než ráčí pročíst tyto námitky a všechna jejich řešení.¹⁰

¹⁰ Za touto předmluvou následoval v prvním vydání obsah, sestavený pravděpodobně Mersennem. Pro druhé vydání jej Descartes vypustil.

SHRnutí ŠESTI NÁSLEDUJÍCÍCH MEDITACÍ

12 V První meditaci se vykládají příčiny, proč můžeme pochybovat o všech věcech, zvláště materiálních; totiž tehdy, když nemáme jiné základy věd, než jsme měli dříve. A byť užitečnost toho ohromného pochybování není na první pohled zjevná, je přesto veliká, a to v tom, že nás osvobodí od všech předsudků a vydláždí pohodlnou cestu k odpoutání mysli od smyslů; a konečně způsobí, že již nebudeme moci pochybovat o tom, co poté shledáme pravdivým.

Ve Druhé meditaci mysl, užívajíc svou svobodu, předpokládá, že neexistuje nic z toho, o čem může sebemeně pochybovat, a všímá si, že není možné, aby přitom sama neexistovala. To je též nadmíru užitečné, ježto tak mysl snadno rozliší, co patří k ní, to jest k chápavé přirozenosti, a co k tělu. Ale protože snad někteří na tom místě očekávají úsudky o nesmrtnosti duše, měl bych je zde asi upozornit, že jsem se snažil nepsat nic, co bych pečlivě nedokázal; nemohl jsem tedy postupovat v jiném pořádku, než jaký je obvyklý mezi geometry, totiž uvést nejprve vše, na čem požadovaný výrok závisí, než o něm učiním jakýkoli závěr. A k poznání nesmrtnosti duše je za prvé a především zapotřebí, abychom si o ní utvořili pojem co nejzřetelnější a zcela odlišný od každého pojmu těla – což se činí zde. Navíc je ovšem také zapotřebí, abychom věděli, že vše, co jasně a rozlišeně chápeme, je pravdivé právě tak, jak to chápeme – to však nebylo možné prokázat dříve než ve Čtvrté meditaci; a je třeba dostat se k rozlišenému pojmu tělesné přirozenosti, který se utváří zčásti už ve Druhé a zčásti v Páté a Šesté meditaci; a teprve z toho se musí učinit závěr, že vše, co se jasně a rozlišeně pojímá jako různé substance (tak jako se pojímají mysl a tělo), jsou opravdu navzájem reálně odlišné substance – a tento závěr se činí v Šesté meditaci. Totéž se v ní také potvrzuje tím, že každé těleso chápeme jako dělitelné, a naproti tomu každou mysl jako nedělitelnou: ne-

můžeme totiž pojmout polovinu žádné mysli, jako to můžeme udělat u jakéhokoli sebenepatrnějšího tělesa – takže jejich přirozenosti jsou uznány nejen za různé, ale dokonce za jaksi opačné. Dále jsem s tou věcí v tomto spise nešel – jednak to totiž stačí na to, aby se ukázalo, že ze zkázy těla neplyne zánik mysli, a proto postačuje k tomu, aby byla smrtelníkům poskytnuta naděje na příští život, a jednak premisy, z nichž lze onu nesmrtnost mysli vyvodit, závisí na vysvětlení celé fyziky: za prvé je totiž třeba vědět, že naprosto všechny substance čili věci, které musí být, aby existovaly, stvořeny Bohem, ze své přirozenosti nepodléhají zkáze a nemohou nikdy přestat být, nezničí-li je tentýž Bůh tím, že jim upře své spolupůsobení; a dále je třeba si povšimnout, že tělo je rodově vzato substance, a tedy také nikdy nepomíjí. Lidské tělo je však sestaveno jen z jisté sestavy údů a jiných takových akcidentů (a pouze v tom se různí od ostatních těles); lidská mysl ovšem takto z žádných akcidentů nesestává, nýbrž je čistou substancí: přestože se totiž všechny její akcidenty mění (jako když věci jednou chápe, jindy chce, jindy smyslově vnímá atd.), mysl sama se tím nestává jinou; avšak lidské tělo se stává jiným už jen tím, že se změní tvar některých jeho částí – z čehož plyne, že tělo zaniká velmi snadno, zatímco mysl¹¹ je ze své přirozenosti nesmrtelná.

Ve Třetí meditaci jsem snad dost obšírně vysvětlil svůj hlavní argument k prokázání Boží existence. Nicméně abych ducha čtenářů co nejvíce odpoutal od smyslů, nepoužil jsem žádných přirovnání vzatých z tělesných věcí, takže tu nejspíš zůstalo ledacos temného, což ale bylo, jak doufám, zcela odstraněno v odpovědích na námitky: mimo jiné například, jak má idea nanejvýš dokonalého jsoucna, která v nás je, tolik reality, že nemůže nebýt od nanejvýš dokonalé příčiny, což se tam osvětluje přirovnáním k velmi dokonalému stroji, jehož idea je v mysli nějakého umělce – tak jako předmětná důmyslnost této ideje musí mít nějakou příčinu, totiž vědění onoho umělce nebo nějakého jiného, od něhož ji přijal, tak idea Boha, která je v nás, nemůže nemít za příčinu samotného Boha.

¹¹ Ve franc. verzi varianta: „duch či lidská duše (což vůbec nerozlišuji)“ (AT IX-1, str. 10).

Ve Čtvrté meditaci se prokazuje, že vše, co vnímáme jasně a rozlišeně, je pravdivé, a přitom se vysvětluje, v čem spočívá výměr nepravdivosti – to je nutné vědět jak k utvrzení předchozího, tak k pochopení ostatního. (Ale vůbec jsem, jak si je třeba zároveň povšimnout, nepojednával o hříchu nebo chybě, jíž se dopouštíme při hledání dobrého a zlého, ale pouze o chybě, k níž dochází při posuzování pravdivého a nepravdivého. Také se neprobíralo nic, co patří k víře nebo k praktickému životu, nýbrž pouze pravdy spekulativní a poznané výhradně přirozeným světlem.)¹²

V Páté meditaci se, kromě toho, že se vysvětluje rodově vzatá tělesná přirozenost, také znova dokazuje Boží existence, ale v tom se

¹² Text v závorce byl přidán až na základě Arnauldových námitek; viz R. Descartes, Čtvrté námitky, AT VII, str. 215 n. Srv. Descartův dopis Mersennovi z 18. března 1641, AT III, str. 334 n.

K přirozenému světlu: „Ježto je však každá stvořená mohoucnost konečná, bude její účinnost omezena na určité účinky. Podle toho není některých účinků schopna, nepřidá-li se další mohoucnost; některé pravdy jsou tudíž přístupné výhradně chápavosti a na ně se rozprostírá účinnost činné chápavosti (jako principy, které člověk poznává přirozeně) a z nich se něco vyvozuje – a k poznání toho není zapotřebí další světlo chápavosti, ale postačí světlo dané přirozeně. Jsou však záležitosti, na něž se uvedené principy nevztahují (jako jsou záležitosti víry), a záležitosti překračující schopnost rozumu (jako budoucí události a podobně) – a tyto lidská mysl nedokáže poznat, není-li osvětlena dalším božským světlem, přidaným ke světlu přirozenému.“ Tomáš Akvinský, *In librum Boetii de Trinitate expositio*, q. 1, a. 1.

Srv. též Descartův dopis Mersennovi z 16. října 1639: „Co se mne týče, mým pravdám je vodítkem jen přirozené světlo [...] všichni lidé mají stejné přirozené světlo a měli by podle všeho mít všichni stejné poznatky; [...] skoro nikdo však tohoto světla nevyužívá dobře, takže většina (například všichni, které známe) může souhlasit se stejnou chybou a je mnoho věcí, jež lze poznat přirozeným světlem a které ještě nikdo nikdy nereflektoval. [...] co se mne týče, rozlišuji dva druhy pudů: jeden je v nás jakožto v liddech a je čistě záležitostí chápavosti; je to přirozené světlo či *náhled myslí*, jemuž jedinému bychom podle mne měli věřit; druhý je v nás jakožto v živočišných a je to jisté puzení přirozenosti k uchování našich těl, k potěšení tělesných rozkoší atd., jež bychom neměli následovat vždy.“ (AT II, str. 597–599)

asi zase vyskytnou nějaké potíže, které se pak vyřeší v odpovědi na námitky; a konečně se ukazuje, jak pravdivé je, že i jistota geometrických důkazů závisí na poznání Boha.

V Šesté meditaci se konečně rozděluje chápání a představivost, popisují se znaky odlišnosti, prokazuje se, že se mysl reálně liší od těla, a ukazuje se, že je s ním nicméně spojena tak pevně, že se společně skládají v nějaké jedno; procházejí se všechny chyby vyvstávající obvykle ze smyslů a předkládají se způsoby, jak se jim vyhnout; a konečně se uvádějí všechny úsudky, z nichž lze dovodit existenci materiálních věcí – ne že bych je pokládal za zvlášť užitečné pro to, co prokazují, že totiž opravdu je nějaký svět, že lidé 16 mají těla a podobně, o čemž nikdy nikdo se zdravou myslí vážně nepochyboval; ale protože se po jejich uvážení uzná, že nejsou tak pevně ani tak zřetelné jako ty, jimiž docházíme k poznání naší myslí a Boha: Toto jsou tedy ze všeho nejjistější a nejzřejmější úsudky, které lze lidským nadáním poznat. V Meditacích jsem si dal za cíl prokázat tuto jedinou věc. A proto zde neuvádím rozmanité otázky také v nich příležitostně pojednávané.